

2. péld.

15.592

~~50.013/~~

Alapítvány

40 19

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

1967

1. SZÁM

MAGYAR KÖNYVSZEMLE, 33. ÉVF., 1. SZ. 1—112. I. BUDAPEST, 1967. JAN.-MÁRC.

BUDAPESTI KÖNYVTÁR

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK
könyvtörténeti, bibliográfiai és dokumentációs folyóirata

Megjelenik negyedévenként

Szerkesztő bizottság

DEZSÉNYI BÉLA (h. szerkesztő), HAVASI ZOLTÁN, MÁTRAI LÁSZLÓ, MEZEY LÁSZLÓ
RÓZSA GYÖRGY, V. WALDAPFEL ESZTER

Felelős szerkesztő

KÓHALMI BÉLA

E szám munkatársai: MÁLYUSZ ELEMÉR, a történettudományok kandidátusa, a Történettudományi Intézet munkatársa, DEZSÉNYI BÉLA, az irodalomtudományok kandidátusa, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője, V. KOVÁCS SÁNDOR, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, PETROVICH EDE levéltáros, Pécs, HALÁSZ MARGIT, az Akadémiai Kiadó munkatársa, DONÁTH REGINA, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, V. BUSA MARGIT, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, TURÁNYI KORNÉL a Danuvia Központi Műszaki Könyvtár munkatársa, TURCZEL LAJOS, egyetemi tanár (Pozsony), SZIL REZSŐ, tudományos kutató, BORSA GEDEON, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, SILFEN JÁNOS, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, PAPP GÉZA, a Tankönyvkiadó munkatársa, SZÉKELY DÁNIEL, az Akadémiai Könyvtár munkatársa, NAGY LAJOS, a jogtudományok kandidátusa, az Állam és Jogtudományi Intézet munkatársa, VÉRTESY MIKLÓS, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, TÓTH ANDRÁS az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője, SOMKUTI GABRIELLA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, MUNKÁCSI PIROSKA, az Országos Széchényi Könyvtár h. osztályvezetője, H. LAKATOS ÉVA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, SZIKLAY LÁSZLÓ, az irodalomtudományok kandidátusa, az Irodalomtörténeti Intézet munkatársa, MEZEY LÁSZLÓ, az irodalomtudományok kandidátusa, egyetemi docens, KULCSÁR PÉTER, a szegedi Egyetemi Könyvtár munkatársa, IZSÉPY EDIT, az Egyetemi Könyvtár munkatársa, GALAMBOS FERENC, tudományos kutató, KOVÁCS ILONA, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, PODONYI ANDRÁS, az Országgyűlési Könyvtár h. vezetője

Technikai szerkesztő: KÓKAY GYÖRGY

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és a MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Múzeum krt. 14–16. Telefon: 134–400

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

6115

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA I. OSZTÁLYÁNAK
KÖNYVTÖRTÉNETI, BIBLIOGRÁFIAI ÉS DOKUMENTÁCIÓS
FOLYÓIRATA

LXXXIII. ÉVFOLYAM
1967.

AKADÉMIAI KIADÓ

TARTALOM

<i>Dezsényi Béla</i> : A Magyar Kurír és a cenzúra 1787—1793.....	12
<i>Kóhalmi Béla</i> : A Nagy Október öröksége	317
<i>Lülfing, Hans</i> : A korai könyvnyomtatás fejlődési problémái	221
<i>M. Pásztor József</i> : Kassák Lajos folyóirata, a „Munka” 1928—1939.....	126
<i>Mályusz Elemér</i> : A Thuróczy-krónika XV. századi kiadásai.....	1
<i>Sinka Erzsébet</i> : A Kelet Népe 1935—1939	144
<i>Tóth András</i> : Tervek az Egyetemi Könyvtár fejlesztésére (1906—1914).....	228
<i>V. Waldapfel Eszter</i> : Rendi kísérletek a külföldre került korvinák visszaszerzésére a XIX. század első felében. A két modenai kódex további sorsa	113

KÖZLEMÉNYEK

<i>Bakos József</i> : Comenius Januája első kiadásának egyetlen magyarországi példányáról	159
<i>Bisztray Gyula</i> : Folyóirataink példányszáma és olvasóközönsége az 1840-es és 50-es években	177
<i>Botka Ferenc</i> : A Sarló és Kalapács könyvtára (1930—1933)	340
<i>V. Busa Margit</i> : A Kultúr-könyvtár ismeretlen árverési jegyzéke	60
<i>V. Busa Margit</i> : Chownitz Julian ismeretlen életrajza és Németországban kiadott folyóiratai	184
<i>Csapodi Csaba</i> : Az oxfordi „Liber Sancti Albani” és a Corvina Könyvtár.....	157
<i>Csapodi Csaba</i> : Filipec (Pruisz) János nagyváradi és olmützi püspök könyvei.....	243
<i>Debreczeni István</i> : Arany János könyvtára	186
<i>Dezsényi Béla</i> : A magyar újságírók tájékoztatása a cenzúra kijátszásával 1797-ben	364
<i>Donáth Regina</i> : A könyvcenzúra az állam kezében — Mária Terézia és Barkóczy primás	43
<i>Sz. Garai Judit—Ujhelyi Gabriella</i> : A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története.....	325
<i>Halász Margit</i> : Batikolt könyvkötések Magyarországon	49
<i>Herepei Lános</i> : Tótfalusi Kis Miklós temetése	160
<i>Kindlovits Kálmán</i> : Régi Irodalmi Szemle (Staré Noviny Liternihó Umeni).....	171
<i>Kókay György</i> : Bessenyei György levele a Realzeitung szerkesztőjéhez.....	164
<i>Kókay György</i> : Egy feltételezhetően Bessenyei-mű a sajtószabadságról	167
<i>V. Kovács Sándor</i> : Suso a középkori Magyarországon	40
<i>Markovits Györgyi</i> : A Szovjetunió Alkotmányának álcázott kiadása	355
<i>Markovits Györgyi</i> : Az Új Hang és az ellenforradalmi cenzúra.....	263
<i>Markovits Györgyi</i> : Kassák Lajos az osztálybíróság előtt.....	371
<i>Mészáros István</i> : Egy XV. század végi tankönyv példaszövegei Mátyás királyról..	357
<i>Nagy D. Ferenc</i> : Martosy Mórocz János és egy elfelejtett sajtóorgánum.....	260
<i>Petrovich Ede</i> : Ismeretlen adatok a pécsi Egyetemi Könyvtár történetéhez.....	40
<i>Radó György</i> : Magyar költők egy 1927. évi szovjet antológiában	350
<i>Remete László</i> : A Nagy Október hatása a Fővárosi Könyvtárra.....	319
<i>Silfen János</i> : A „Névtelen költő” két verse a Tűz című bécsi folyóiratban.....	67
<i>Silfen János</i> : Az 1917-es forradalom emigrációs és magyarországi visszhangja....	258
<i>Sulyok János</i> : A székesfehérvári Pauer-gyűjtemény.....	191
<i>Szűj Rezső</i> : Adalékok a XX. századi magyar író és kiadója közötti kapcsolathoz... 70	70
<i>Szilágyi János</i> : A munkásság két világháború közötti irodalmi olvasmányai.....	271
<i>Tarday Lajos</i> : A magyar—orosz—szovjet könyvtári kapcsolatok múltjából.....	346
<i>Tarday Lajos</i> : Kossuth illegális emigrációs folyóirata: a „Negyvenkilenc”.....	254
<i>Terbe Lajos</i> : Ligeti Károly 1917. május 1-i beszéde az ivanovo-voznyeszenszki Izvesztyijában	344

<i>Tiszay Andor</i> : Magyar nyelvű könyvkiadványok a Szovjetunióban a két világháború között	334
<i>Turányi Kornél</i> : Az első műszaki és ipari szakfolyóiratok Magyarországon	255
<i>Turányi Kornél</i> : Kertbeny Károly egy elkobzott levele	62
<i>Turczel Lajos</i> : A csehszlovákiai magyar folyóiratirodalom kezdetei	63
<i>Vida Tivadar</i> : Makula nélkül való tükör	250
<i>Zsoldos Jenő</i> : Marx-cikk a pozsonyi Hírnökben	367

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

<i>Borsa Geza</i> : Régi magyarországi nyomtatványok a jugoszláviai gyűjteményekben	280
<i>Borsa Geza</i> : Tévesen feltételezett XVI. századi magyarországi nyomdahelyek Deschamps földrajzi szótárában	76
<i>Papp Géza</i> : Szőlősy Benedek és énekeskönyveinek nyomdahelye	78

FIGYELŐ

<i>Bükymé Horváth Mária</i> : Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai karterékjai	291
<i>Csapodi Csaba</i> : Kiállítás az Akadémiai Könyvtár épületterveiből	156
<i>Csapodiné Gárdonyi Klára</i> : Külföldre került korvinák lelőhelymegállapítása	208
<i>D. B.</i> : A brémai állami könyvtár sajtótörténeti osztálya	384
<i>D. B.</i> : T. P. Sevensma (1879—1966)	283
<i>Da.</i> : Egy francia könyvtáros emléke	383
<i>Da.</i> : Negyven éve jelenik meg a szovjet cikkbibliográfia	209
<i>Dezsényi Béla</i> : Az úgynevezett szóbeli történelem és a tudományos tájékoztatás új útjai	285
<i>Gombocz István</i> : World Index of Scientific Translations	385
<i>Keresztényi József</i> : A sportbibliográfia hazai és nemzetközi feladatai	210
<i>Kőhalmi Béla</i> : Bibliográfiai nyomozás József Attila és az illegális kommunista párt viszonya kérdésében	206
<i>H. Lakatos Éva</i> : Lengyel ex libris kiállítás	95
<i>H. Lakatos Éva</i> : Reneszánsz könyvkötőműhelyek	295
<i>Munkácsi Pirooska</i> : Az ötödik magyar plakátkiállítás	11
<i>Munkácsi Pirooska</i> : Diskay Lenke ex librisei és alkalmi grafikái	199
<i>Munkácsi Pirooska</i> : Lengyel plakátkiállítás a MOM Szakasits Árpád Művelődési Otthonában	296
<i>Nagy Lajos</i> : Az állam- és jogtudomány új könyvtári osztályozási rendszere a Szovjetunióban	90
<i>Rózsa György</i> : A társadalomtudományi folyóiratok világjegyzékének harmadik kiadásáról	377
<i>Rózsa György</i> : Egy nagyjelentőségű társadalomtudományi reference-munkáról	290
<i>Somkuti Gabriella</i> : Kiállítás a nyomdászkönyvtár 100 éves jubileuma alkalmából	96
<i>Székely Dániel</i> : A magyar könyvtárügy útmutatója	88
<i>Szentmihályi János</i> : A tudományos tájékoztatás szakembereinek képzéséről tartott nemzetközi konferencia	379
<i>Tiszay Andor</i> : Három búcsúztató (Szimonidesz Lajos, Borsodi Bevilacqua Béla, Frank László)	200
<i>Tombor Tibor</i> : Firenze tragikus novembere	203
<i>Tóth András</i> : Két nyugatnémet könyvtári intézmény jubileuma	94
<i>Vértesy Miklós</i> : Hungarika bibliográfiát!	283
<i>Vértesy Miklós</i> : Tíz éves a Humboldt Egyetem Könyvtártudományi Intézete	93
π : Az AIBM varsói kongresszusa	95
(—): A könyv nemzetközi ünnepe	383

SZEMLE

Beiträge zur Inkubabelkunde (Ism. <i>Kulcsár Péter</i>)	104
Buch und Welt (Ism. <i>Móra László</i>)	217
Budzislawski, H.: Sozialistische Journalistik (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	387

Calligraphy and Paleography (Ism. <i>Kelecsényi Ákos</i>)	219
A cenzúra árnyékában. Szerk. Markovits Györgyi és Tóbiás Áron (Ism. <i>D. B.</i>)...	101
Csapodi Csaba: Allományvédelem módszerek és eredmények (Ism. <i>Podonyi András</i>)	102
Čada, F.: Rukopisy knihovny státního zámku v Knižvarce (Ism. <i>J. Hajdu Helga</i>)	391
Dersi Tamás: A rejtélyes doktor. Mikes Lajos és az Est-lapok (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	98
Dressler, I.: Kinderbibliotheksarbeit in der Deutschen Demokratischen Republik (Ism. <i>-la</i>)	109
Ekshmitt, W.: Das Gedächtnis der Völker (Ism. <i>Mezey László</i>)	103
Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae 1—2. (Ism. <i>Käfer István</i>)	301
Eötvös József levelei Szalay Lászlóhoz (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	299
Fitz József: A magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedelem története II. (Ism. <i>Borsa Gedeon</i>)	297
Hawken, W. R.: Copying methods manual. (Ism. <i>Tőkés László</i>)	304
Hering, F.: Az írás rejtélye (Ism. <i>D. B.</i>)	303
Historicky Rok — Pamätnica z osláv storocnice Matice Slovenskej v roku 1963 (Ism. <i>Kindlovits Kálmán</i>)	300
Jahrbuch der Deutschen Bücherei 1. (Ism. <i>Móra László</i>)	216
A magyar műszaki egyetemeken elfogadott doktori disszertációk jegyzéke 1958—1963 (Ism. <i>Dér Mária</i>)	389
II. Biennale Exlibrisu Wspólczesnego (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	108
A Nagy Októberi Szocialista Forradalom a korabeli kapitalista sajtó tükrében (Ism. <i>K. B.</i>)	386
Október fényei Szegeden (Ism. <i>K. B.</i>)	386
Die österreichische Nationalbibliothek in der Neuen Hofburg (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	214
Ötven éves a Nagy Októberi Forradalom (Ism. <i>K. B.</i>)	386
Raue, G.: Im Dienste der Wahrheit (Ism. <i>D. B.</i>)	106
Remete László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története (Ism. <i>Berlész Jenő</i>)..	212
Rocznik Biblioteki Narodowej (Ism. <i>Izsépy Edit</i>)	105
Rocznik Historii Czasopismnictwa Polskiego (Ism. <i>Kindlovits Kálmán</i>)	301
Sailer, A.: Das Plakat. (Ism. <i>D. B.</i>)	107
Sengupta, B.: Cataloguing: its theory and practice (Ism. <i>Szelle Béla</i>)	306
Servolini, L.: Gli Ex libristi d'Italia. (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	220
Stokes, R.: Bibliographical control and service (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	391
Szij Rezső: A könyvvédőlap (Ism. <i>Munkácsi Piroska</i>)	219
Szilágyi János: Munkásosztályunk általános műveltségi helyzete 1919—1945 között (Ism. <i>Kovács Ilona</i>)	98
Takács József: A könyvtári szolgálat jogi szabályzása II. (Ism. <i>Tóth András</i>)	298
Taubert, S.: Bibliopola. Bilder und Texte aus der Welt des Buchhandels (Ism. <i>D. B.</i>)	302
Unesco handbook of international exchanges (Ism. <i>Gombocz István</i>)	390
Viswanathan, C. G.: Cataloguing theory and practice. (Ism. <i>Szelle Béla</i>)	305
Walther, W.: Journalistik und Philosophie (Ism. <i>Dezsényi Béla</i>)	215
Williamson, H.: Methods of book design (Ism. <i>Dörnyei Sándor</i>)	303

BIBLIOGRÁFIÁK

Bibliography of Hungarian legal literature 1945—1965. (Ism. <i>Takács József</i>)	308
Eperjessy Kálmán: A magyar falu története (Ism. <i>Balogh György</i>)	311
A Fejér megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája (Ism. <i>Nagydiósi Gézáné</i>)	111
Kandidátusi és doktori disszertációk katalógusa (Ism. <i>H. Lakatos Éva</i>)	310
Katalóg slovákumových knih Knižnice Matice slovenskej do roku 1918.	110
Katonai könyvkiadás Magyarországon 1945—1965. (Ism. <i>Vigh Károly</i>)	307
Két új tudományos műszaki bibliográfia (Ism. <i>V. F.</i>)	311
Rost, G.: Bibliographie und Bibliograph (Ism. <i>Takács Menyhért</i>)	312
Az Új Írás repertóriumja (Ism. <i>V. Busa Margit</i>)	310

MÁLYUSZ ELEMÉR

A Thuróczy-krónika XV. századi kiadásai

VARJÚ Elemér sokoldalú tudós életművének egyik legragyogóbb emléke az az alapos tanulmány, amelyben felderítette, hogyan volt lehetséges, hogy az 1488. márc. 20-án Brünnben napvilágot látott THURÓCZY-krónika jún. 3-án Augsburgban új kiadásban megjelenhetett.¹ A XV. századi nyomdai tevékenység beható ismerete nemcsak sok téves vélekedés megcáfolására készítette VARJÚT, hanem oly megállapításokra is, amelyek azóta a THURÓCZY-kutatás megingathatatlan alapjai. Közülök kettőt emelünk ki: a brünni és augsburgi kiadásokon kívül a XV. században más nem jelent meg, Augsburgban pedig a brünni példányt nyomták ki újból. Ezekhez a kutatási eredményekhez az elmúlt évtizedek alatt számottevő kiegészítést senkinek sem sikerült hozzáfűznie s ilyenre mi sem vállalkozunk. De VARJÚ nyomdatörténeti tanulmányának megjelenése óta jelentősen előre haladtunk egyrészt THURÓCZY életrajzi adatainak összegyűjtése, másrészt írói munkássága jellegének megismerése terén.

VARJÚ 1902-ben még oly kevés adatot ismert THURÓCZYRÓL, hogy tanulmánya befejezésében egyenesen óvta a kutatókat azok szintézisbe foglalásától.² Azóta a helyzet gyökeresen megváltozott. Igaz, nem oly értelemben, hogy nyomdai munkálatokról egyenesen megemlékező adat került volna elő. Ebben a vonatkozásban a helyzet a régi maradt. Magának a könyvnek a szövegében találhatunk ellenben oly utalásokat, amelyek a nyomdai munka menetét burkoló homályt segítenek némileg eloszlatni. Az eleve is valószínű sejtést, hogy a tartalom vizsgálatától semmiképpen sem függetleníthető a megjelenési formáé, megjegyzéseink — úgy hisszük — alkalmasak bizonyossá tenni.

1. Arra vonatkozólag, hogy az augsburgi kiadás a brünni javított változata, VARJÚ számára a legfőbb érv a képek összehasonlításából adódott. Éles szemmel és megfigyelő képességgel ismerte fel, hol eredetiek, hol utánzatok a rajzok s meggyőzően következtette ki a vonások eltéréseiből az ábrák egymásutánját. Bár magyarázatai vitathatatlanná teszik, hogy Augsburgban a brünni képeket rajzolták át, hiányzott a bizonyíték, hogy a szöveg sem Budáról került Németországba. A brünni kiadás igen sok sajtóhibája és a gondos augsburgi szöveg láttára arra is lehetett gondolni, hogy Budáról kapott kézirat szolgált a második kiadás alapjául. A brünni kiadás egy tördelési hibája alkalmas a kérdést végleg tisztázni.

¹ *A Thuróczy-krónika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött példányai.* Magy. Könyvszle. 1902. 362. sk. l.

² „Hátra van még a krónika keletkezésének és szerzője életének megvilágítása. Ehhez azonban a ma rendelkezésünkre álló adatokkal nem szabad, nem lehet hozzáfogni.” I. m. 402. l.

A brünni kiadásban G5 levél *a* lapja, ahol SALAMON meneküléséről van szó, ezekkel a szavakkal végződik: „matrem quoque et uxorem suam, quando in prelium ivit, illic reliquerat, ob quam causam victus in prelio ob timorem.” A szöveg csonka és értelmetlen. Az, hogy mi a hiányzó rész, megállapítható THURÓCZY forrásának segítségével. A THURÓCZY által átírt szöveg a *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, amely mintaszerű kiadásban áll rendelkezésünkre. Ebből világosan kitűnik, hogy valamennyi kéziratvariáns szerint az eredeti szöveg így hangzott: „ob quam causam victus in prelio ob timorem ducum ibi se recepit”.³ A kiemelt szavakat a brünni nyomdász azért hagyta el, mert azok új oldalra (G5, *b*) mint csonka sor részei kerültek volna át a következő fejezet címe (Quomodo devicto fugatoque Salomone rege rex Geysa primus extitit coronatus), valamint a GÉZA királyt ábrázoló fametszetű kép elé. Tehát félsornyi szöveg a lap élén mint fejezetet záró rész állott volna magában. Nemesak ma, 1488-ban is tipográfiaileg elfogadhatatlan volt ilyesféle tükör. A brünni nyomdász nem sokat töprengett: a szöveg értelmének rovására elhagyta a félsornyi szöveget s a fejezet végére az *a* lap utolsó szava után tett pontot. Az augsburgi nyomdász szedésében a fejezet a G4 levél *b* lapjának első harmadánál végződött. Hely tehát itt bőségesen volt, hogy a teljes szöveg kinyomatásra kerüljön. A nyomdász azonban a brünni szöveget nem kiegészítette, hanem tovább rövidítette, amennyiben a csonka és értelmetlen félmondatot teljesen elmellőzte. (A fejezet végső szavai tehát: „in prelium ivit, illic relinquerat”.) Amit nem tesz meg, ha a teljes kézirat fekszik előtte. Az értelmetlen rész elhagyása azt jelenti tehát, hogy a brünni szöveget javította át, szedte újra. Nem kézirat, hanem valóban az első kiadás volt ezek szerint kezében.

2. KARDOS Tibor sikerült felismerése volt, hogy THURÓCZY ATTILÁT jellemezve MÁTYÁS portréját rajzolta meg. Amíg RIEDL Frigyes csak szellemeesen megjegyezte, hogy THURÓCZY a renaissance finomságával ruházta fel ATTILÁT és némiképp nagy condottieret csinált belőle,⁴ addig KARDOS egy nagy politikai koncepciót értetett meg a krónika ugyanazon szavainak súlyát mérlegelve. KARDOS bizonyításában kezdettől fogva döntő érvként szerepelt, hogy a krónika SCHWANDTNER-féle mindhárom kiadása, amelyeknél újabb máig sincs, MÁTYÁST kifejezetten és félre nem érthetően „második Attilának” nevezte.⁵ KARDOS jóhiszeműen THURÓCZYNAK tulajdonította a rendkívül találó jelző megfogalmazását, amely az uralkodó és kora kölcsönhatását ritka szerencsés módon juttatja kifejezésre.⁶ Dicsérete THURÓCZYT érdemtelenül jutalmazta. A brünni kiadásban nincs szó „secundus Atila”-ról. Ennek MÁTYÁST csak az augsburgi kiadás nevezi, nem is valamennyi példányában. Mint megállapítható, nyomdatechnikai okok voltak az elhatározóak.

³ SZENTPÉTERY, Emericus: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* (SRH). 1937. I. k. 394. l.

⁴ *A magyar hünmondák*. Bpesti Szle. 1881. 27. k. 339. l.

⁵ SCHWANDTNER, Ioannes Georgius: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. Vindobonae 1746. I. k. 291. l.

⁶ *A magyarországi humanizmus kora*. Bp. 1955. 175. l. („Thuróczi János az első, aki Hunyadi Mátyást nyíltan „második Attilának” (secundus Attila) nevezi”), *Monumenta Hungarica*. I. (1957) 17. l. („Thuróczi... Attilájának végzetszerű küldetése, hogy uralkodjék a világon, és Hunyadi Mátyás végzetszerűen „második Attila”. Nem egészen véletlen, hogy éppen Thuróczi János fogalmazta meg először és nyíltan ezt a párhuzamot.”)

A brünni kiadás T8 levelének *b* oldalán, amely a krónika szövegének, THURÓCZY tulajdonképpeni munkájának befejezése, az első harmadban a következő négy sort olvassuk: *Victoriosum quidem hunc hominem reddidere fata: quapropter in suorum gloriam facinorum hii versus compositi fuere.*

Sorte nova rediit Hunorum clarissima quondam
Tempore⁷que fuit Atile victoria regis.

Az augsburginak Magyarország részére kinyomott példányai változtatás nélkül megismétlik a szöveget, azokban a példányokban ellenben, amelyeket a kiadó a német olvasóknak szánt, a megfelelő helyen — V2 levél *a* oldalán — mindössze egy, nem is teljes sornyi szöveget találunk: „*victoriosum quidem hunc hominem ut secundum Atilam reddidere fata.*” Az összevonásra a nyomdát a kényszerűség vitte rá: csak a vers kihagyásával tudta elérni, hogy a krónika szövege lap alján végződjék. Nem ez volt az első rövidítése. Üzleti érdekből, hogy a vásárlók érzékenysége ne gátolja a könyvnek német területen való elterjedését, már előbb kihagyta a befejezésből Bécs elfoglalását s vele együtt a krónika legvégéről az utalást a FRIGYES császár elleni háborúra, mellőzte továbbá a MÁTYÁST dicsőítő részeket, így ezt a mondatot is: „*Pre-fulgida rege de hoc per orbem fama volat et ensis illius vicinis regionibus terrori est.*” A kihagyások eredményeül a befejezés utolsó szakasza, amely a teljes példányokban egy levél, (V2) terjedelmű volt, csaknem ráfért egy lapra. Mindössze négy sorral maradt hosszabb a megengedettnél. A nyomdász idegenkedett attól, hogy ezt a pár sort átvigye a következő lapra. Igaz, a könyv itt még nem fejeződik be, mert függelék gyanánt ROGERIUS munkája következik, csak hogy ezt, mint a brünni is tette, úgy látszik, új lapon akarta kezdeni. A könyv belsejében egy lap, amely négy sor híján üres, túlságosan feltűnő lett volna s nyomdász szemével nézve joggal kifogásolható. A nyomda úgy segített magán, hogy a négy sorból egyet beszorított az utolsó lapra. Egyáltalán nem tűnik fel, hogy ez nem 38 soros, mint a könyv többi lapja, hanem, mint az utolsó előtti lap is, 39 soros. Három sorral azonban a kelleténél még mindig hosszabb volt a szöveg. Itt csak a további rövidítés segíthetett. A vers látszott a legkönnyebben kihagyhatónak. Azért is, mert lényegét a korrektor kitűnően át tudta menteni három szó: „*ut secundum Atilam*” beiktatásával. A megoldás a korrektor tehetségének bizonyossága, ugyanakkor tanúságot tesz, hogy MÁTYÁSRól a német közvéleményben milyen kép élt. A korrektor bizonyára azért tudta a vers lényegét megragadni, mert nemcsak Magyarországon hasonlították MÁTYÁST ATTILÁHOZ.

Bármennyire kétségtelen, hogy THURÓCZY ATTILA korát látta visszatérni MÁTYÁS uralma alatt, a „második Attila” jelző megfogalmazását nem tulajdoníthatjuk neki. Egyetlen író intuíciója helyett egy egész kor személytelen értékelése volt az elhatározó.

3. Az augsburgi kiadásnak van egy egész lap terjedelmű képe, amely azért sem lehet a brünniének utánezata, mert abból hiányzik. Behelyezését az augsburgi nyomda VARJÚ megállapítása szerint⁷ azért találhatta szükségesnek, mert a kiadónak MÁTYÁS királyhoz intézett ajánlása, amellyel a könyv, az első kiadáshoz képest, megbővült, a második levélnek csak *b* lapját töltötte ki s így a kép az üresen maradt *a* lap sivárságát volt hivatva eloszlatni.

⁷ I. m. 373., 380. l.

A rajz, mint tárgya tanúsítja, nem Augsburgban készült. Itt csak fába vésésére kerülhetett sor. A kép a krónikának SZT. LÁSZLÓRÓL szóló elbeszélését illusztrálja s két jelenetet ábrázol: alsó részén egy vár felé vezető úton a herceg a leányrablót künt üldözi, a felső felén ugyanők lovukról leszállva küzdenek egymással, miközben a leány a herceg kardjával hátulról elrablója ballábába vág. Az eseményt a krónika részletesen elbeszéli s így a szöveg olvasása augsburgi művészt is ösztönözhetett volna a kép megszerkesztésére. A rajzoló azonban nem a szöveg alapján dolgozott, ami abból is látszik, hogy az üldöző hercegnek lándzsa helyet csatabárdot adott kezébe, a kunnak pedig kifeszített íjját. A kép magyarországi eredete mellett szól a második epizód rajzában megnyilvánuló felfogás. Nálunk volt ugyanis szokásos, mint a *Képes Krónika* miniatűrja mutatja, a küzdelmet lovagi párbaj helyett birkózásnak feltüntetni s itt élt az a néphagyomány, amelynek SZR. LÁSZLÓ alakjához fűzésül foghatjuk fel az egész jelenetet. Maga a hagyomány, hogy küzdők, fegyverüket letéve, birkózással igyekeznek ellenfelük fölé kerekedni, szkíta aranylemezek ábrázolásáig nyúlik vissza. Egyébként az is néphagyomány, hogy az ellenfelet lábán kell megsebezni. A mondahősök sebezhetetlenek, egyedül lábuk idegének elvágásával győzhetőek le, így a vogul *Jávorsillag-énekben*, a valóságban pedig a magyar pásztorok is a szilaj marhát úgy zabolázták meg, hogy megvágták inát.⁸ Több XIV. sz.-i magyarországi templomi falfestmény, valamint a vatikáni könyvtár egyik XIV. sz.-i kéziratának miniatűr⁹ egyaránt úgy örökítették meg, amint a herceg megmenti az elrabolt leányt s ennek segítségével, birkózva megöli a rablót, ahogyan az augsburgi metszet ábrázolja. Az időrendi egymásután is igazolja, hogy a tipikusan hazai felfogást kifejező kép mintája Magyarországon készült rajz lehetett. Sőt azt is feltehetjük, hogy Magyarországon elterjedt, sokszorosított kép egy példánya került Augsburgba.

4. A brünni és az augsburgi kiadás utolsó előtti fejezetében hosszabb költemény olvasható, amely MÁTYÁSNAK 1467. május 3-án Olmüchen cseh királlyá történt választását ünnepli. A két kiadás, hét eltérést leszámítva, egyezik egymással, vagyis az augsburgi javított lenyomata a brünninek. A költemény kilenc sapphoi versszakból áll. Tartalmánál fogva lehetne kétszer hosszabb, de ugyanígy felényi terjedelmű is. Arról, hogy miért éppen kilenc versszakba foglalta össze az ismeretlen szerző mondanivalóját, a szövegnek a prágai egyetemi könyvtár egyik XV. századi kódexében¹⁰ napjainkra maradt változata ad felvilágosítást. Címe így hangzik: *Carmen de electione Mathie regis Vngarie in regem Bohemie celebrata in Olomucz circa festum inventionis sancte crucis anno domini M^o CCCC^o LXIX°*, utána pedig — szerencsénkre — ez a figyelmeztetés következik: Et colliguntur anni ex capitibus versusum subsequentium. Sőt a másoló még tovább ment és a versszakok kezdő betűit díszesebb, szembetűnőbb formában rajzolta meg. Lehet,

⁸ A kép értelmét tisztázta LÁSZLÓ Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Bp. 1944. 421. sk., 428. sk. 1.

⁹ LUKCSICS Pál: *Szent László király ismeretlen legendája*. Bp. 1930. 18. l. XII. kép, ennek felirata szerint: „puella incidebat pedes eius.” A THURÓCZY-krónika, illetőleg az alapjául szolgáló Gesta szenvedő szerkezettel fejezve ki a leány szerepét, ugyanezt a jelenetet így írja le: „dux diu cum eo luctando et absciso nervo illum interfecit”. (SRH I. k. 369. l., Schwandtner: I. m. I. k. 117. l., ERDÉLYI László: *Krónikáink magyarul*. Szeged 1943. 183. sk. 1., téves fordítással.)

¹⁰ IV. D. 23., fol. 201° VÖ. TRUHLÁŘ, Iosephus: *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum, quae in c. r. bibliotheca publica, atque universitatis Pragensis asservantur*. Pragae 1905. I. k. 677. szám.

hogy a kiemelkedő nagybetűk magukban is ösztönöznék a kódex olvasóját, hogy észrevegye az akrosztichont. A megjegyzés mindenesetre még inkább biztosítja, hogy a kortársak és mi, késői utódok elsodálkozzunk az író verselési ügyességén. Azt, hogy a költemény nem könnyű szöveg, a krónika minden olvasója észrevehette. De hogy a költőt megkötötte tárgya kifejtésében, a kifejezések összeválogatásában az a körülmény, hogy a római számokkal leírt 1469 évet kezdőbetűkként kellett alkalmaznia, oly ritkán használt szóra, mint *xenia*, vagy a Xantus tulajdonnévre pedig azért volt szüksége, hogy a római tízes jelét leírhasssa, mindezt csak az akrosztichon érteti meg velünk. A filológiai kutatás, be kell vallanunk, az akrosztichonra nem jött reá. KARSAI Géza a közelmúltban felfedezte, hogy a THURÓCZY-krónika három előszavának szőkezdő betűi megörökítették a krónikairó nevét,¹¹ arra azonban, úgy látszik, még ő sem gondolt, hogy az olműci költemény versfőiben évszám van elrejtve.

A költemény prágai és brünni szövege helyenkint eltér egymástól. Csak a korabeli latin nyelvű irodalom beható ismerete alapján lehetne eldönteni, hol melyik a helyesebb. Két dolog tüzetesebb vizsgálat nélkül is bizonyosnak látszik: egyrészt a brünni legelső sora kétségtelenül hibás, másrészt a prágai tévedései — legalább részben — a másolási hibák következményei. Illusztrálásul állítsuk egymás mellé a szöveg két változatát. Előbb a brünnit, utána a prágait.

Maximo cultu veneranda cuique
Egimus nonis Maii iocunde
Festa victricis crucis et beate
Digna repente.

Maximo cultu veneranda quintis
Egimis nonis Maÿ iocunde
Festa victricis crucis et beate
Digna reperte.

Mindkettő a kereszt ünnepét jelöli meg, *inventio sancte crucis* napját, amely május 3-ra esik. Az első két sor ugyanezt a napot római naptári megjelöléssel adja: V. Non. Maii. A prágai változat „quintis” szava helyén a brünniben azonban a „cuique” szó áll, ami nemcsak zavarja, hanem értelmétől is megfosztja a szöveget. A THURÓCZY-krónika tehát valóban romlottabb ezen a lényeges helyen, mint a prágai. Ez utóbbi sem hibátlan ugyan, mert kétségtelen, hogy „egimis” és „reperte” helyett „egimus” és „repente” helyénvalóbb, ezek azonban valóban csak másolás során keletkezett tollhibáknak tekinthetők.

A költeményt a krónika egy sajtáságos mondattal vezeti be: „hymnus iste infra scriptus nova editione extitit decantus”. Annak hangsúlyozására, hogy újonnan szerzett verset lát az olvasó, nem volt szükség, mivel a tartalom világosan tanúskodik róla. A megjegyzés alapján arra gondolhatnánk, hogy a verset a brünni nyomda illesztette be s arról THURÓCZY-nak talán tudomása sem volt. A feltevés mellett az a tény szól, hogy 1467-ben a költemény nem jelenhetett meg Olmücben nyomtatásban, mivel akkor még nem működött nyomda Morvaországban s így mint egylapos alkalmi nyomtatvány nem is kerülhetett el Budára, hogy itt azután a magyar krónikairó megismerkedjék vele. Valószínűnek látszik az is, hogy Brünnben 1488-ban inkább lehetett

¹¹ *Névtelenség, névrejtés és szerzőnév középkori krónikáinkban. Századok. 1963. 666. sk. 1.*

tudomásuk az embereknek egy morva vonatkozású versről, mint Magyarországon. A feltevés ellen szól viszont, hogy a krónikában közölt szöveg, éppen a leglényegesebb helyen, romlottabb, mint a prágai. Mivel pedig logikusabb, hogy egy olműci költemény budai példánya legyen pontatlanabb, mint ugyanannak brünni változata, azt kell gondolnunk, hogy a költemény kéziratban Budára került s mégis csak THURÓCZY határozta el a krónikába illesztését.

5. Már VARJÚ Elemér észrevette, hogy a brünni kiadás magyar személynevei sokkal hibátlanabbak, mint az augsburgié,¹² de csak FIRZ József állapította meg ugyanezt a helynevekre vonatkozólag, majd vonta le a magától értetődő, ugyanakkor jelentős következtetést, hogy Brünnben magyar embernek részt kellett vennie a szedés vagy a korrektúra munkájában.¹³ Az ő és VARJÚ útján tovább is haladhatunk. Eleve logikusnak látszik a feltevés, hogy a magyar korrektor gondoskodása kiterjedt a neveken kívül a teljes latin szövegre s munkájának eredményeül a nyomtatvány hű tükörképe a kéziratnak. THURÓCZY önállóan megfogalmazott részeit illetőleg az egyezés mértéke megállapításának nincs különösebb jelentősége, mivel hiányzik oly kézirat, amellyel összehasonlíthatnók a kinyomatott könyvet. A krónikának az a terjedeleme jelentős része azonban, amely a magyarok bejöveteleétől KÁROLY RÓBERT haláláig terjed, THURÓCZY néhány könnyen felismerhető módosítását figyelmen kívül hagyva, az ún. XIV. századi krónikakompozícióval azonos, amely a *Budai-* és a *Képes Krónika*-család szövegét különböző variációkban tartotta fenn. Addig, amíg valamennyi krónika-variáns nem volt nyomtatásban hozzáférhető, a kutatás esetlegessége következtében pedig éppen a legértékesebbek (*Sambucus*, *Acephalus*) kiadatlanul maradtak, még gondolni sem lehetett arra, hogy megvizsgáljuk, van-e a brünni kiadásnak kéziratpótló szerepe. Ma, DOMANOVSKYNak nem csak mintaszerű, hanem felülmúlhatatlanul gondos forráskiadásával kezünkben¹⁴ már a siker reményével kereshetjük, vajon melyik ismert, máig fennmaradt krónika-szöveggel egyezik, vagy melyikhez áll legközelebb a Budáról Brünnbe juttatott kézirat.

A probléma tisztázásának alapfeltétele a brünni szöveg és a DOMANOVSKY-kiadás minuciózus összehasonlítása. Ezt a munkát elvégeztük s eredményeül azt találtuk, hogy a THURÓCZY-kiadás alapjául szolgáló krónika-variáns ahhoz áll a legközelebb, amelyet DOMANOVSKY V_3 jeggyel jelzett. Nem teljesen azonos V_3 -al, mintha ennek egyszerű másolata volna. Ez esetben nem is volna különösebb értéke. Egyszerűen V_3 '-el jelölhetnők. Értékét az adja meg, hogy helyenkint, bár ritkán, V_2 -el és V_4 -el egyezik, azaz a *Képes Krónika*-család önálló tagja.

Az egyezést legfeltűnőbbben a nevek tanúsítják. Minél tévesebb alakban szerepelnek, annál meggyőzőbbben. Eltorzított formában tűnik elénk a Gesta 137. fejezetében¹⁵ a kománok 1091-i betörésének leírásában annak a magyar vitéznek a neve, akinek hűségében — a Gesta szerint — LÁSZLÓ király kételkedett, azonban ok nélkül, mivel ő hűen és derekasan harcolt. Mint PAULER Gyula találóan megjegyezte, a Gesta mint valami ismert személyiségről beszél, mi azonban semmi közelebbit sem tudunk róla.¹⁶ Neve V_4 -ben és THURÓCZYban

¹² I. m. 376. l.

¹³ *Die Ausgaben der Thuroczy-Chronik aus dem Jahre 1488.* Gutenberg-Jahrbuch. 1937. 102. l.

¹⁴ SRH I. k. 239—505. l.

¹⁵ SRH I. k. 414. l.

¹⁶ *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt.* Bp. 1899². I. k. 448. l. 317. jegyzet.

ENSEM, a *Képes Krónika* többi variánsában CUSEM. Minden bizonnyal azonos a Gesta 145. fejezetében¹⁷ említett ALMÁSI nembeli comes EUZEM-mel, aki bátran harcolt KÁLMÁN király 1099-i oroszországi hadjáratában, azonban életét veszítette.¹⁸ Ez a személynév EUZEN, EUZIN, EUZE, EUZI alakban előfordul XII–XIII. századi oklevelekben.¹⁹ KARÁCSONYI János ŐZE,²⁰ PAULER a valószínűbbnek látszó ESZÉNY névvel egyezteteti.²¹ Bármelyiket fogadjuk el a két vélemény közül, az bizonyos, hogy CUSEM és ENSEM egyaránt elírás. Ugyanazt a hibát a szövegnek ugyanazon a helyén elkövető két variáns – THURÓCZY és V₄ – között joggal tételezhetünk fel kapcsolatot.

V₂-vel és V₃-al megegyezőnek találjuk a brünni kiadásban II. BÉLA notariusának, IOHANNES filius OTHONISnak a nevét, amely a többi variánsban OTTHONIS, sőt ORTONIS alakban fordul elő,²² V₃-al és V₄-el egyezőnek pedig az 1312-i rozgonyi csatában elesett BAGEN fia ISTVÁN nevét. BAGEN zalai ispán volt 1275/6-ban, fiát, ISTVÁNT ugyanakkor említik oklevelek,²³ abban tehát nem kételkedhetünk, hogy a BAGEN névalak a helyes. Bizonyos ennél fogva, hogy THURÓCZY tévesen írja BAGERI-nek, de mert ugyanazt a hibát V₃ és V₄ is elköveti,²⁴ ezekhez közel álló variánst kellett használnia.

A tulajdonneveken kívül a stiláris egyezések szintén V₄-re mutatnak, például a Nándorfehérvár 1071-i ostromát elbeszélő részben, ahol congressi . . . utinam . . . reclusi szavakkal találkozunk THURÓCZYNÁL és a *Képes Krónika* variánsai közül egyedül V₄-ben, míg valamennyi többi változatban e kifejezések helyén az egressi . . . tunc . . . inclusi szavakat találjuk.²⁵

Azonban V₂ és V₄ egyezései a brünni kiadással számára messze elmaradnak V₃-éi mellett. Ezeket egyenként felsorolni lehetetlen és felesleges is volna. THURÓCZY munkája szövegkiadásának kritikai jegyzetapparátusában volna a helyük. Mégis szabad talán egy-két jellemző példára utalnunk. Így THURÓCZY LIPPA nevére, amely V₃-on kívül valamennyi variánsban másképp (LYPUA, LIPPUA, LYPPA, LYPPUA) fordul elő,²⁶ vagy a CSÁK nembeli PÓS mester fia UGRINUSnak, a XIII. és XIV. század fordulója egyik közismert szereplőjének nevére, amely oly eltorzultan, mint a brünni kiadás VGEMUS alakja, egyedül V₃-ban olvasható.²⁷ Az egyezés különösen szembevető jelét vehetjük észre az 1132-i aradi gyűlésről szóló részben. A jelenet leírásánál, ahol arról van szó, hogy LAMPÉRT ispán fejét saját testvére hasította ketté egy székkel, valamennyi codexben a „cum sedili” szavak után egy szónyi hely

¹⁷ SRH I. k. 424. l.

¹⁸ Az azonosságra már SCHWANDTNER kiadása utalt (I. m. I. k. 132. l.), továbbá MARCZALI Henrik: *Magyarország története az Árpádok korában. (A magyar nemzet története. Szerk. SZILÁGYI Sándor. II. k.)* Bp. 1896. 168. l.

¹⁹ KOVÁCS Nándor: *Betűrendes névmutató Wenzel Gusztáv Árpádkori Új Okmánytárhoz.* Bp. 1889. 231. l.

²⁰ *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* Bp. 1900. I. k. 122. l.

²¹ I. m. I. k. 461. l. 387. jegyzet.

²² SRH I. k. 450. l.

²³ *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* SZENTPÉTERY Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette BORSA Iván. II. k. 2–3. füzet. Bp. 1961. 2662, 2687, 2710, 2726, 2727. sz.; FEJÉR, Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* Budae 1829. V/2. k. 366. l.

²⁴ SRH I. k. 489. l.

²⁵ SRH I. k. 372, 374. l.

²⁶ SRH I. k. 491. l.

²⁷ SRH I. k. 477. l.

üresen maradt. Egyetlen kivétel V_3 ,²⁸ továbbá THURÓCZY. Mindkettőben ugyanazon, értelem szerint is helyes, „quodam” szó olvasható. V_3 és THURÓCZY rokonságának további bizonyítéka, hogy rajtuk kívül a forrásukul szolgáló összövegnek egy teljes sora hiányzik a *Képes Krónika* többi variánsából. A teljes szöveget az *Acephalus-codex* tartotta fenn. Ez SZT. LÁSZLÓ leányáról, PIROSKÁRÓL feljegyezte, hogy megüzente öccsének, II. ISTVÁNNAK, mily lenézően nyilatkozott róla férje, a bizánci császár: „nunciavit regi Stephano, imperator Maurinus maritus eius impropersset regi Stephano, dicens regem Hungarie esse hominem suum.”²⁹ Az aláhúzott szavak kimaradása a *Képes Krónika* variánsaiból tipikus másolói elnézés következménye. A másoló tekintete a nunciavit regi Stephano szavak leírása után egy sorral lejjebb tévedt a regi Stephano szavakra s máris kihagyta a közbeeső részt. De nem V_3 scriptora, aki DOMANOVSKY kiadása szerint ezt írta: imperator Mauritius (!) maritus eius imperasset (?) regi Stephano³⁰ s nem a THURÓCZY által használt variáns írója, akinek szövege a THURÓCZY stílusára jellemző módon átfogalmazva és kibővítve, de még felismerhetően maradt fenn a brünni kiadásban: „nunciavit regi Stephano, quod imperator ipse, videlicet maritus suus in eius obprobrium ipsi regi impropersset dicens . . .”

Ezek után még tovább haladva azt is megállapíthatjuk, hogy a brünni kiadásban reánk hagyományozódott Gesta-szöveg közelebb állott az egyébként egymással szoros rokonságban álló V_3 és V_4 közül az előbbihez. Éppen a II. ISTVÁNról szóló rész a cseh—magyar háborút leírva a nádorról elbeszéli ugyanis, hogy a király táborától távol szállott meg s így észrevétlenül tudta övét fegyverbe szólítani, majd támadt velük a fosztogató csehekre. V_4 -ben az egyedül logikus értelemnek s annak megfelelően, hogy a mondat alánya a nádor, az állítmányok egyes számban következnek egymás után: descendrat, audisset, armavit, impetum fecit, V_3 -ban ellenben indokolatlanul a többes számú audissent és armaverunt zavarják az értelmet.³¹ Bizonyosnak látszik, hogy THURÓCZY, ha V_4 kerül a kezébe, változatlanul hagyja az állítmányokat. Mivel azonban V_3 változata feküdt előtte, a „fecit” szót „fecerunt”-tá változtatta. Bár egyik variánsban sem többes számú az, ő így ragozta, mert ezt találta nyelvtanilag logikusnak.

Már az elmondottakból is látszik, hogy V_3 feltételezett változata nem egyszerűen egy a sok variáns közül. Jelentősége még szembetűnőbb, ha a *Krónika* azon helyeinek vizsgálatához hívjuk segítségül, amelynek értelmét a fordítók csak konjektúrákkal tudták megállapítani. Ilyen, meglehetősen zavaros rész a SZT. LÁSZLÓ koronázásáról szóló: László potius celestem coronam optabat, quam terrenam et vivi regis coronam. Sed usque legittime coronari et coronam habere noluit in eius animo, ut si firma pax inter eos esse posset, a királyságot átengedi Salamonnak, maga pedig a ducatum tartja meg.³² A brünni kiadás szövege teljesen világos, nyelvtanilag és értelmileg egyaránt: potius celestem coronam optabat quam terrenam. Et vivi regis coronam, usque legittime coronaretur, habere noluit, proponens in eius animo, ut, si

²⁸ SRH I. k. 449. l.

²⁹ SRH I. k. 434. l. hibásan, amennyiben az eredetiben nem „imperasset”, hanem „improperasset” van.

³⁰ SRH I. k. 439. l.

³¹ SRH I. k. 436. l.

³² SRH I. k. 405. l. „Nem akarta a koronát, a törvényes koronázást sem, mert az volt a szándéka, hogy ha erős béke lehetne köztük. . .” ERDÉLYI: I. m. 203. l.

firma pax inter eos esse posset stb. Arra gondoljunk-e, hogy a *Krónika* romlott szövegét javította ki ily sikerülten THURÓCZY? Azt hisszük, természetesebb a feltételezés, hogy az előtte fekvő kézirat volt hibátlan.

Még inkább erre kell gondolnunk az 1071-i görög háború befejezését leíró részt olvasva. A hadifoglyok, a zsákmány felosztásával együtt járó vizálkodásról van szó. SALAMON király kétharmadot követel magának, de GÉZA herceg ellene szegül, mert kevesli az egyharmadot. Huza-vona után a végleges osztozásnál a herceg még rosszabbul jár s be kell érnie a negyeddal, mert két SALAMON-párti főúr is részt kíván magának. Ezt a könnyen érthető jelenetet a *Krónika* szövege nehézkesen és zavarosan beszéli el: „thesaurum . . . rex . . . in quatuor partes divisit, et quartam partem *duci*, de tribus partibus unam haberet, *ut* omnibus militibus, secundam autem Vyd, tertiam autem Ilia”. DOMANOVSKY, hogy értelmet adjon a szövegnek, két coniecturát javasolt: a *duci* szó után qui vonatkozó névmás betoldását, az *ut* kötőszónak pedig unam szóval való felváltását.³³ Ha most a brünni kiadásban fennmaradt szöveget az ily módon kijavított mellé helyezzük, magunk is meglepődünk, mennyivel természetesebben hangzik az: „thesaurum . . . rex . . . in quatuor partes divisit. Et quartam partem duci de tribus partibus ut unam haberet cum omnibus militibus, secundam autem Vid, tertiam autem Ilia”. Megint csak azt kell mondanunk: a XX. századi filológus-történész megoldási kísérleténél a XV. századi krónikás nem azért tud jobbat ajánlani, mert inkább képes megérteni a szöveget, hanem mert ez a szöveg jobb, kevésbé romlott változatban került eléje.

Mellőzzük a további vizsgálatot, hogy a brünni szövegből mily tanulságok vonhatók le a *Krónika* homályos részeinek értelmezéséhez. Nem lehet célunk a feltételezett variáns rekonstruálása, erre nincs is szükség. Arra annál inkább, hogy a brünni kiadást egy elveszett krónika-variánst pótolni alkalmas változatnak tekintsük. Nyugodtan jelölhetjük szövegét V₆-al, és ajánlhatjuk, hogy a jövőben a kutatók, jelentőségéhez mérten, használják fel.

Bár még most sem áltathatjuk magunkat, hogy immár minden számbajöhető változattal megismerkedtünk. Csak akkor mondhatjuk ezt el, ha már utána jártunk, hogy a külföldi középkori krónikások milyen magyar krónika-variánsokat használtak fel. Ebben a vonatkozásban tanulságos EBENDORFER Tamás bécsi egyetemi tanár (†1464) osztrák krónikája magyar vonatkozású részeinek átvizsgálása. Nem kétséges, hogy a XIV. századi magyar krónika-kompozíció szolgált számára forrásul. Oly részleteket említ ugyanis, amelyeket csak abból meríthetett. De vajon melyik változat jutott el hozzá? IV. LÁSZLÓ nevének magyaros alakja van segítségünkre a kérdés eldöntésénél. A KUN ragadványnév a Gesta variánsai közül egyedül V₄-ben fordul elő, még pedig a magyarországi latinságban szokásos módon „Ladislaus Kwn dictus” alakban.³⁴ THURÓCZY a magyar élőbeszédben használatos megjelölést alkalmazza. Úgy is fel lehetne fognunk, hogy a KUN LÁSZLÓ (KWNLACZLO) név tanúsága szerint a magyar nyelvűség az ő korára kezdett a latin irodalomba behatolni. Ily következtetés azonban helytelen volna. A „KUN LÁSZLÓ” névvel már EBENDORFERNÁL is találkozunk „CUNSLAO” alakban³⁵ s így helytállóbb a követ-

³³ SRH I. k. 375. l.

³⁴ SRH I. k. 471. l.

³⁵ GOMBOS, Albinus Franciscus: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium*. Bp. 1938. III. k. 2217. l.

keztetés, hogy a THURÓCZY által használt s ebben a pontban V_4 -hez közel álló krónikavariáns volt mind az osztrák, mind a magyar történetíró forrása. Ugyanez a körülmény arra is utal, hogy a másoló tevékenység, amely krónika-kompozíciónk középkori elterjedését lehetővé tette, nagyobb méretű volt, mint a korunkra maradt példányok alapján gondolnók.

V_4 és V_3 kapcsolatára nem egyedül THURÓCZY krónikája a bizonyosságunk. A két kódex rokonsága régtől fogva ismeretes, mint egymáshoz közel álló variánsokat tárgyalta meg őket DOMANOVSKY is. Az ő magyarázatából tudjuk, hogy az egri érseki könyvtárban őrzött V_4 , azaz a BÉLDI-kódex a XV. és XVI. sz. fordulójáról való, V_3 pedig a XVIII. sz.-ból származik, a marosvásárhelyi TELEKI-könyvtárban őrzik s azért nevezik CSEPREGI-kódexnek, mert valaha CSEPREGI Ferenc birtokában levő hárttyakéziratról másolták le. Erről az eredeti CSEPREGI-kódexről DOMANOVSKY még azt jegyezte fel, hogy hol léte ismeretlen.³⁶ Azt, hogy mi volt a kódex sorsa, egyszersmind hogy bizonyosra vehető elpusztulása, a közelmúltban tisztázta fáradságtalan utánjárással JAKÓ Zsigmond kolozsvári egyetemi tanár.³⁷ Nemcsak azt állapította meg gondos levéltári kutatásokkal, hogy az 1758-ban elhunyt CSEPREGI TURKOVICS Ferenc hagyatékából előbb BÁNFY Farkas tulajdonába került a kódex, majd ennek adományából a nagyenyedi református kollégiumé lett, hanem azt a lehetőséget is felveti, hogy CSEPREGI apja SZENCZI MOLNÁR Albert könyvtárából szerezte meg. A kézirat, amelynek értékével, mint megállapítható, tulajdonosai mindenkor tisztában voltak, kiadásának tervével pedig a XVIII. sz.-ban ismételten foglalkoztak az erdélyi kulturális élet jelesei, Nagyenyed pusztulásakor 1849-ben semmisülhetett meg. További kutatásra vár annak megállapítása, hogy a kódex második fele milyen munkát tartalmazott. Ennek a kérdésnek a tisztázása éppen oly mértékben segítene megismerni a XV. századi magyar társadalom irodalmi érdeklődésének jellegét, mint az a megállapítás, hogy a BÉLDI-kódex kiegészítő részei a *Historia de gestis Alexandri Magni*, továbbá *János pap országának leírása* voltak. Éppen ezért remélhetjük, hogy iskolázásunk és latin nyelvű művelődésünk társadalmi vonatkozásainak megértéséhez is közelebb jutnánk, ha JAKÓ Zsigmond óhajai teljesednének.

ELEMÉR MÁLYUSZ:

DIE AUSGABEN DER THURÓCZY-CHRONIK IM 15. JAHRHUNDERT

Die sich auf die gedruckte, formelle Beschaffenheit zweier Ausgaben der Chronik (Brünn, am 20. März 1488 und Augsburg, am 3. Juni desselben Jahres) erstreckende Untersuchung läßt folgende Folgerungen zu: 1. Die Augsburger Druckerei hat einen Satz, den die Brüner Werkstatt nur fragmentarisch druckte, ganz weggelassen, da sie die vollständige Handschrift offensichtlich nicht kannte. — 2. Die Apposition des Königs MATTHIAS CORVINUS „secundus Attila“ stammt nicht vom Verfasser der Chronik, sondern vom Augsburger Korrektor, der sie darum verwendete, weil er den Text der Brüner Ausgabe aus drucktechnischen Gründen mit vier Zeilen kürzen mußte. — 3. Eine ganzseitige Illustration der Augsburger Ausgabe, die den HL. LADISLAUS darstellt, indem er den kumanischen Jungfrauentführer verfolgt und besiegt, ist die Kopie einer in Ungarn entstandenen Zeichnung, da sie vom Text der Chronik abweicht, den ungarischen Darstellungen aber entspricht. — 4. Beide Ausgaben enthalten ein aus neun sapphischen

³⁶ SRH I. k. 232. l.

³⁷ *Az enyedi régi könyvtár kéziratos ritkaságairól.* Nyelv- és Irodalomtud. Közl. 1964. 214. sk. 1.

Strophen bestehendes Gedicht, das die im Jahre 1469 in Olmütz erfolgte Wahl MATTHIAS' zum König von Böhmen feiert. In den Versanfängen wurde ein Akrostichon mit der entsprechenden Jahreszahl versteckt: Die Strophen wurden mit je einem Buchstaben der mit den römischen Ziffern geschriebenen Jahreszahl MCCCCXLIX begonnen. Wenn wir dieses Gedicht mit dem Text der Handschrift IV. D. 23. der Prager Universitätsbibliothek vergleichen, so dürfen wir vermuten, daß das Gedicht noch als Handschrift nach Buda kam und seine Eingliederung in die Chronik von THURÓCZY beschlossen wurde. — 5. Jener Teil der Brünner Ausgabe, der die historischen Ereignisse bis 1342 verfolgt und mit der sog. »Chronikfassung des 14. Jahrhunderts« identisch ist, vertritt eine Variante, der zwischen den Varianten V_2 und V_4 der Bilderchronik (jedoch der letzteren näher) steht. Die Textkritik konnte bisher nur fünf Varianten der Fassung V feststellen. Nun kann sich die Brünner Ausgabe als V_6 mit Recht in der Zukunft Beachtung fordern. Die Augsburger Ausgabe hat keine ähnliche textkritische Bedeutung.

Az ötödik magyar plakátkiállítás. Az előző négy plakátkiállítással szemben — írja ARADI Nóra a katalógus bevezetőjében — ezúttal elsősorban reklámgrafika látható: könyvborítók, prospektustervek, naptárgrafika, hanglezgrafika, csomagolási tervek, dobozok és bélyegek. Ezen belül vannak elhelyezve a plakátok, mint a reklámgrafika egyik műfaja.

A plakát mindig fontos és némely történeti periódusban korszakmeghatározó szerepet betöltő képzőművészeti műfaj. Az alkalmazott grafika legautonómabb műfaja és mint ilyen háttérbe szorította a reklámgrafikát. Eddig legfeljebb egyik-másik egyéni, vagy csoportos kiállításon kapott villanásnyi helyet.

Ez az első átfogó reklámgrafikai kiállítás alkalmat nyújt sokoldalú következtetésekre, vitákra. Van egy gondolatkör, amelynek szempontjából különösen időszerűnek látszik e kiállítás megrendezése, ez az új gazdasági mechanizmus, mely maga után vonhatja a reklámgrafika lendületes fejlődését.

Az V. Plakátgrafikai kiállítás nemcsak témájában tér el az eddigi bemutatóktól, hanem rendezése is újszerű. A Magyar Képzőművészek Szövetsége lehetővé akarta tenni a kiállító művészek egyenértékű szereplését — a kiállított anyag mennyiségét illetőleg. Minden művész azonos méretű külön tablón szerepel, amelyen saját maga rendezte el, komponálta meg a zsűri által elfogadott alkotásait. A tablókon a művészek fényképei is láthatók.

A kiállítás installációját és a katalógust PAPP Gábor grafikusművész készítette.